

Bijeenkomsten Platform Bodembeheer Een robuuste basis onder de Sustainable Development Goals

18 mei 2018, Provincie Utrecht

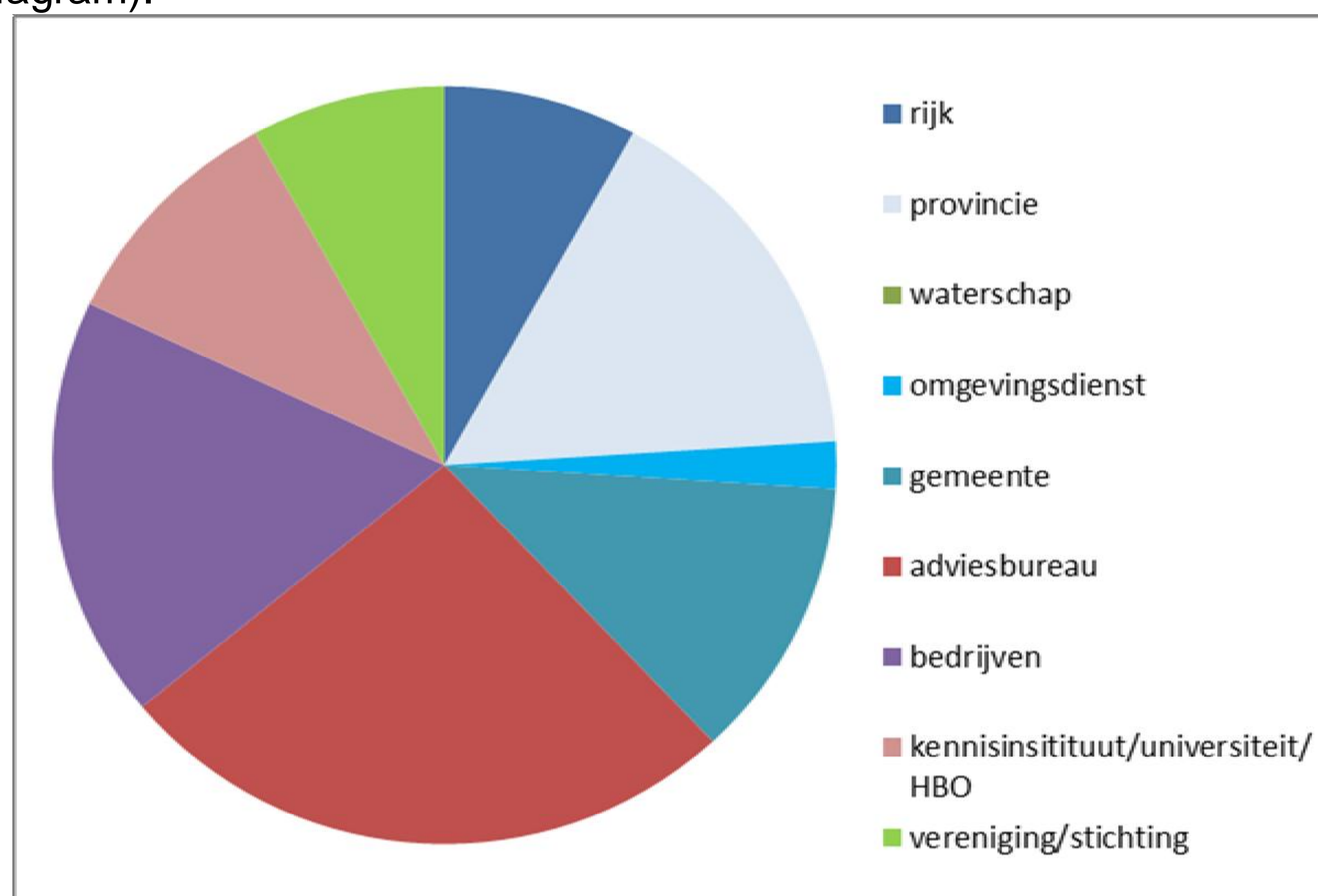
Op 18 mei 2018 heeft het Platform Bodembeheer een bijeenkomst over de rol van Bodem en Ondergrond bij de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen georganiseerd.

De Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen of "Sustainable Development Goals (SDGs)" van de Verenigde Naties zijn mondiale duurzaamheidsafspraken. Een groot aantal van deze duurzame doelstellingen is gebaat bij een veerkrachtige en gezonde bodem. Het bodemsysteem levert diensten die de SDGs ondersteunen. Tijdens de bijeenkomst hebben we de bijdrage van bodem aan de SDGs concreet gemaakt. We hebben daarbij gekeken naar handelingsperspectief voor de deelnemers en hoe de SDGs verankerd kunnen worden in de eigen organisatie en hoe we dit kunnen communiceren naar een breder publiek en bestuurders.

DUURZAME ONTWIKKELINGS DOELSTELLINGEN

Op de middag zijn zo'n 50 personen afgekomen, afkomstig van verschillende soorten organisaties (zie onderstaande taartdiagram).

Plenaire presentaties

De dagvoorzitter Patrick Hageman opende de bijeenkomst en vroeg de deelnemers naar hun bekendheid met de SDGs. Patrick is bezig met gebiedsontwikkelingen en daarbij kan veel gekoppeld worden aan de Sustainable Development Goals. Dat is ook het doel van de dag, om te onderzoeken hoe de dingen die wij doen kunnen bijdragen aan de SDGs.

Programma

tijd	onderdeel	spreker
12:30	Inloop met koffie en thee	
13:00	Welkom dagvoorzitter	Patrick Hageman
13:15	Plenaire presentaties:	
	Sustainable Development Goals: transitie realiseren met duurzaam bodem- en landgebruik	Margot de Cleen & Co Molenaar (RWS/Bodem+)
	Omgaan met SDGs door bedrijven	Dick van den Oever (a.s.r.)
	Omgaan met SDGs door overheden,	Saskia van Gool (provincie Utrecht)
14:15	Koffie en thee	
14:30	Parallele sessies	
	1- Duurzame landbouwgronden	Dick van den Oever (a.s.r.) en Margot de Cleen (RWS)
	2- De rol van bodem en ondergrond bij de provincie	Marleen Simhoffer (provincie Utrecht)
	3- Groene infrastructuur	Co Molenaar (RWS)
	4- Landbouw, recreatie en natuur in veenweidegebied	Saskia Keesstra (WUR)
16:10	Reflectie op de bijeenkomst en afronding door dagvoorzitter	Patrick Hageman
16:30	Borrel	

In de presentatie van **Co Molenaar en Margot de Cleen (RWS Leefomgeving)** “Sustainable Development Goals: transitie realiseren met duurzaam bodem- en landgebruik” trapt Margot af met een kort betoog waarom we aan de SDGs moeten gaan werken. Het nieuwe kabinet heeft allerlei zaken geagendeerd waarbij de SDGs kunnen helpen. Veel mensen realiseren zich niet dat veel landen de SDGs hebben getekend. Ook in eigen land moeten we gaan werken aan deze doelen. Zaken als klimaatverandering spelen mondiaal maar hebben lokale effecten. Er komt steeds meer druk op land en ecosysteemdiensten. Daarbij, we moeten in 2030 actie ondernemen hebben en vanuit beleidsmatig perspectief is 2030 morgen! We moeten nu dus al aan de slag. Doelstelling 15 “Life on Land” gaat over tegengaan bodem en landdegradatie. Daarnaast maken doelen 2, 3, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15 allemaal gebruik van de bodem. Daarom moeten er keuzes gemaakt worden, dat kan niet allemaal tegelijk. We moeten dus samenwerken. De transitieagenda’s moeten invulling geven aan de andere manier van werken. De bodem heeft daarin ook een belangrijke rol. We gaan van beschermen naar duurzaam benutten en beheren van het natuurlijk systeem. We moeten op verschillende manieren gaan samenwerken op nieuwe manieren. Duurzame energie en energielandschappen maken is een goede keuze, maar weet ook wat je dan niet meer kan met de bodem. Verliest de bodem haar vruchtbaarheid, hebben we nog voldoende land voor voedselproductie. Daar moeten we over nadenken. Co vervolgde het verhaal met landdegradatie. In de concept bodemrichtlijn werden al allerlei bodembedreigingen aangegeven. Daarbij zijn ook nog nieuwe bedreigingen zoals PFAS en bodemdaling te noemen. De Nederlandse bodem staat onder druk. Je moet weten wat je in een bepaald gebied wil en je moet ook kunnen meten wat de status van de bodem is. Internationaal zijn er 3 indicatoren: bodembedekking, opbrengst en organische stof, maar dat is niet voldoende om de status te meten. Om landdegradatie tegen te gaan is governance nodig. Co houdt het in deze presentatie bij het Rijk. Het Rijk zou voor het generieke systeem kennis moeten vergaren en werken aan bewustzijn van stakeholders. Het handelingsperspectief moet duidelijk zijn. Monitoren en gegevens verzamelen, zodat inzichtelijk wordt wat je aan het doen bent en wat de consequenties daarvan zijn.

De afsluitende boodschappen: Wij hebben de SDGs zelf ondertekend dus ze zijn van allemaal. In 15 jaar tijd moet je de ommezwaai en implementatie organiseren. Er zijn een paradigmashift en transitie nodig. We moeten zoeken naar manieren om functies en doelen te combineren, waardecreatie en businessmodellen.

Discussie

Uit de zaal kwam de vraag dat de SDGs globaal zijn en of er een poging is gedaan om dit voor NL dit specifiek en meetbaar te maken? Co gaf aan dat er een hele bundel aan acties achter de SDGs zit en dat er globale indicatoren gegeven zijn. In Nederland is een nulmeting door het CBS gedaan voor landdegradatie. De indicatoren daarvoor zijn nu nog beperkt. Co en Margot kijken hoe de rapportage over landdegradatie beter kan worden gedaan op basis van betere indicatoren.

Dagvoorzitter Patrick vroeg of de urgentie gevoeld wordt en hoe je op de agenda komt. Margot gaf daarop aan dat ze bezig zijn met dit op de agenda te krijgen en dat er aan bewustzijn gewerkt wordt. Laten zien dat om te kunnen eten en water te kunnen drinken, dat de bodem nodig is. We moeten dus met burger, bedrijven en overheden samenwerken, juist omdat er nu zoveel energie is op de transitie, waardoor tevens ook de druk op bodem en land toeneemt. Vervolgens riep Co de zaal op om te laten zien waar je mee bezig bent en hoe de SDGs geïmplementeerd worden. Uit de zaal komt een aanvulling: uit de landbouw is er veel energie vanuit de boeren. Er gebeurt van alles. Ook bij bedrijven: vanuit VNO-NCW wordt al heel veel hierover georganiseerd.

Vervolgens presenteerde **Dick van den Oever (a.s.r.)** hoe een bedrijf als a.s.r. omgaat met de SDGs. Dick werkt aan landelijk vastgoed. Een van hun doelstellingen is het creëren van eeuwigheidswaarde. Dat is de reden waardoor Dick destijds bij a.s.r. is gaan werken. A.s.r. belegt in grond. Naast landbouwgrond belegt a.s.r. ook in landgoederen. De rentemeesters helpen boeren hun bedrijfsplannen te realiseren door erfpacht. In Nederland zijn veel ingrediënten die helpen, zoals een goede infrastructuur, goed klimaat etc. Grond heeft niet het hoogste rendement (2 a 3%), dus er wordt ook gekeken hoe dat omhoog kan, zoals hernieuwbare energie, ruilverkaveling etc. Het risico is echter laag: de andere vermogenscategorieën kunnen daardoor wat meer risico nemen. Door goed instrumentarium en onderzoek wordt de portefeuille beheerd eeuwigheidswaarde, grondgebonden groei en natuurinclusief zijn uitgangspunten.

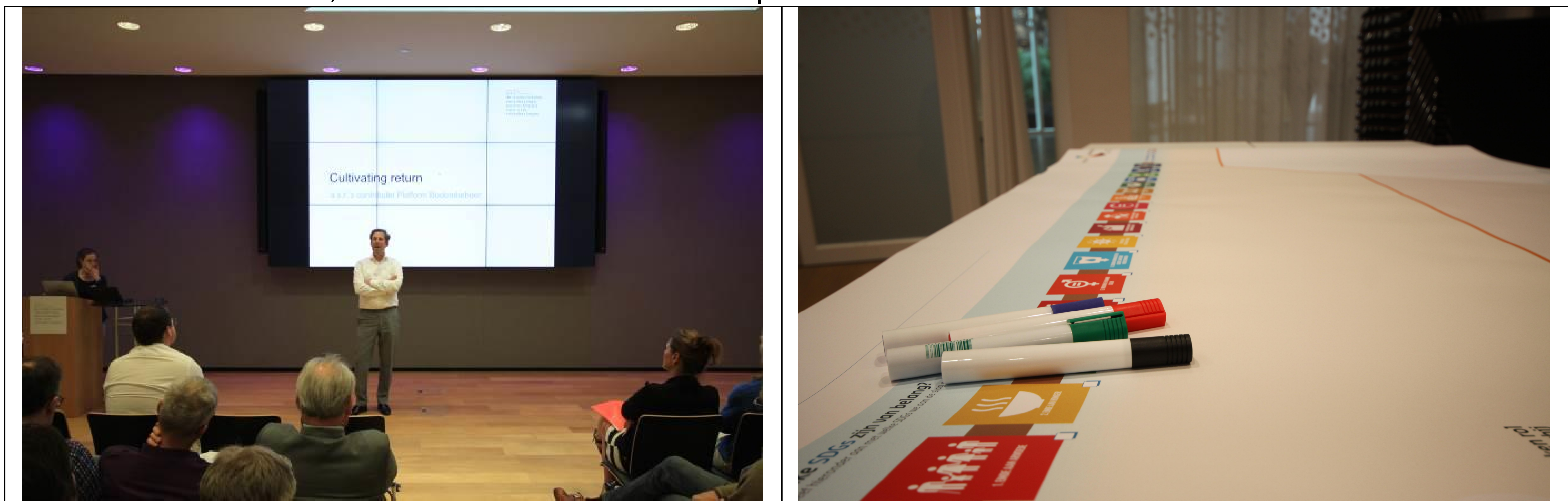
De portefeuille wordt niet zozeer bekeken vanuit rendement, maar vanuit impact. En er is inderdaad impact op veel van de SDGs. Daarnaast worden landgoederen ook opengesteld voor publiek. De kap van bossen wordt verlaagd om CO₂ meer vast te houden. Ook is verduurzamen van de bodem één van de taken. Anders verwaarloos je je bezit. Er is daartoe een coalitie van 3 partijen gevormd: Rabobank, VITENS en a.s.r.. Er zijn veel kleine initiatieven die met bodemverduurzaming bezig zijn en vanuit de coalitie willen ze werken aan een initiatief van (inter)nationale allure. Er wordt gewerkt aan een meetinstrument om goede bodems te kunnen meten. Dit heeft impact op SDGs 2, 4, 6, 12, 13 en 15. Aan de beleggers moet ook gerapporteerd worden wat de impact is van de activiteiten, daar kan het meetinstrumentarium aan bijdragen. De acties waar a.s.r. aan werkt: grondgebonden groei, de renaissance van het platteland (Vrijkomende bedrijven, hoe kun je innovatief invulling aan geven). Bodemvruchtbaarheid verbeteren.

Daarnaast is beeldvorming belangrijk: Hoe komen we aan grond? Veel mensen hebben het idee dat investeren in grond een speculatief karakter heeft, terwijl a.s.r. juist voor de ultralange termijn investeert. Gezonde bodems zijn een goede asset.

Discussie

Uit de zaal kwam de vraag hoe a.s.r. bezig is met klimaat (op lange termijn), want het wordt zonniger en natter. Dick antwoordde dat de toezichthouder deze vragen ook stelt. a.s.r. houdt wel degelijk rekening met klimaatverandering en er is onderzoek naar gedaan. Voorbeeld: bij de hoeves wordt hittestress in de stad vertaald naar voordeel voor het platteland.

Nog een overweging uit de zaal was dat Nederland teveel produceert en dat exporteren we. Moeten we dat wel willen? We putten de bodems uit. Is dat het model wat we moeten volhouden, ook als je kijkt naar CO₂ impact van export? Misschien kunnen we juist wel veel geld verdienen in veredeling, aanpassen aan groeiomstandigheden. Dat kan een duurzamer model zijn. Als we inzicht in bodemgesteldheid en weerbaarheid van de bodem hebben, dan kunnen we ook elders helpen.

Saskia van Gool van de provincie Utrecht vertelde hoe de provincie vorm wil geven aan duurzaam bodemgebruik. Provincie kijkt vanuit de andere kant in wat provincie doet in nieuw beleid vanuit bodem en ondergrond en grondwater en daarna naar doelen. Er gebeurt al heel veel en is interessant om te kijken hoe dat aansluit aan de doelen. De provincie werkt aan bodemsaneringsoperatie, de kaderrichtlijn water, drinkwater en er is beleid gemaakt over robuuste Utrechtse bodem. Dit is allemaal een stapje richting de Omgevingswet, wat een trigger was om het beleid te vernieuwen. Er is daarover met diverse stakeholders gesproken. De startvraag was: hoe ziet ons bodem- en grondwaterbeleid van de toekomst eruit? Het resultaat is straks een bouwblok voor de Omgevingsvisie. De hoofdpunten hiervan zijn: grondwater is belangrijk en het is een samenspel tussen stakeholders. Waterwinning voor drinkwater blijft de belangrijkste benuttingsvorm. Er wordt nieuw gebiedsgericht grondwaterbeheer ingesteld en de kwaliteitsambitie is dat de bodem en grondwaterkwaliteit geschikt zijn voor de functie. De provincie is nu in transitie, naar een steeds meer gebiedsgerichte aanpak, waarbij “grens-ontkennend wordt samengewerkt”. Er is nu een traject uitgezet naar de Omgevingsvisie. Er wordt ook samengewerkt aan voldoende drinkwater nu en in de toekomst; de warme overdracht, diverse samenwerkingen. In de transitieagenda 2018-2020 komt dit samen. Dit heeft een relatie met de volgende SDGs 6, 7, 11, 12, 13 en 15.

De presentaties zijn te vinden in het [digitale archief van het Platform Bodembeheer](#).

Parallele sessies

Tijdens de parallelle sessies is in een worldcafé-setting gesproken hoe de SDGs raken aan allerlei onderwerpen waar we vanuit bodem en ondergrond mee bezig zijn. Daarbij zijn de volgende onderwerpen uitgewerkt:

1. Welke SDGs zijn van belang voor de casus?
2. Hoe maken we de rol ondergrond daarbij concreet (inclusief: activiteiten, hoe kun je de bijdrage aan de SDGs meten etc)
3. Wat voor handelingsperspectief hebben we (wat kunnen we nu doen wat later?)
4. Welke ingrediënten kunnen we benoemen voor communicatie naar een breder publiek en bestuurders

De volgende cases zijn besproken.

Onderwerp casus	Begeleiders
Duurzame landbouwgronden	Dick van den Oever (a.s.r.) & Margot de Cleen (RWS)
De rol van bodem en ondergrond bij de provincie	Marleen Simhoffer (provincie Utrecht)
Groene infrastructuur	Co Molenaar (RWS)
Keuzes in het veenweidegebied	Saskia Keesstra (WUR)

Duurzame landbouwgronden Dick van den Oever (a.s.r.) & Margot de Cleen (RWS)

Voor het bereiken van duurzame landbouwgronden werd de volgende vraag centraal gesteld: *“Wat is er nodig zodat boeren de bodem duurzamer kunnen maken?”*

Kennis: hoe ziet mijn bodem eruit? Welke methoden zijn er om de bodem duurzaam te gebruiken en beheren, welke data zijn dan nodig en ook wat is de intrinsieke waarde van de bodem?

Bewustzijn: De boer moet zich realiseren dat duurzaam bodemgebruik en beheer bijdraagt aan een betere bedrijfsvoering en productie. Maar ook andere partijen moeten zich hiervan bewust zijn: de afnemers van bodemdiensten (drinkwaterbedrijven, energieproducenten, consumenten, gezondheidssector) en heel belangrijk, de keten moet meedoen.

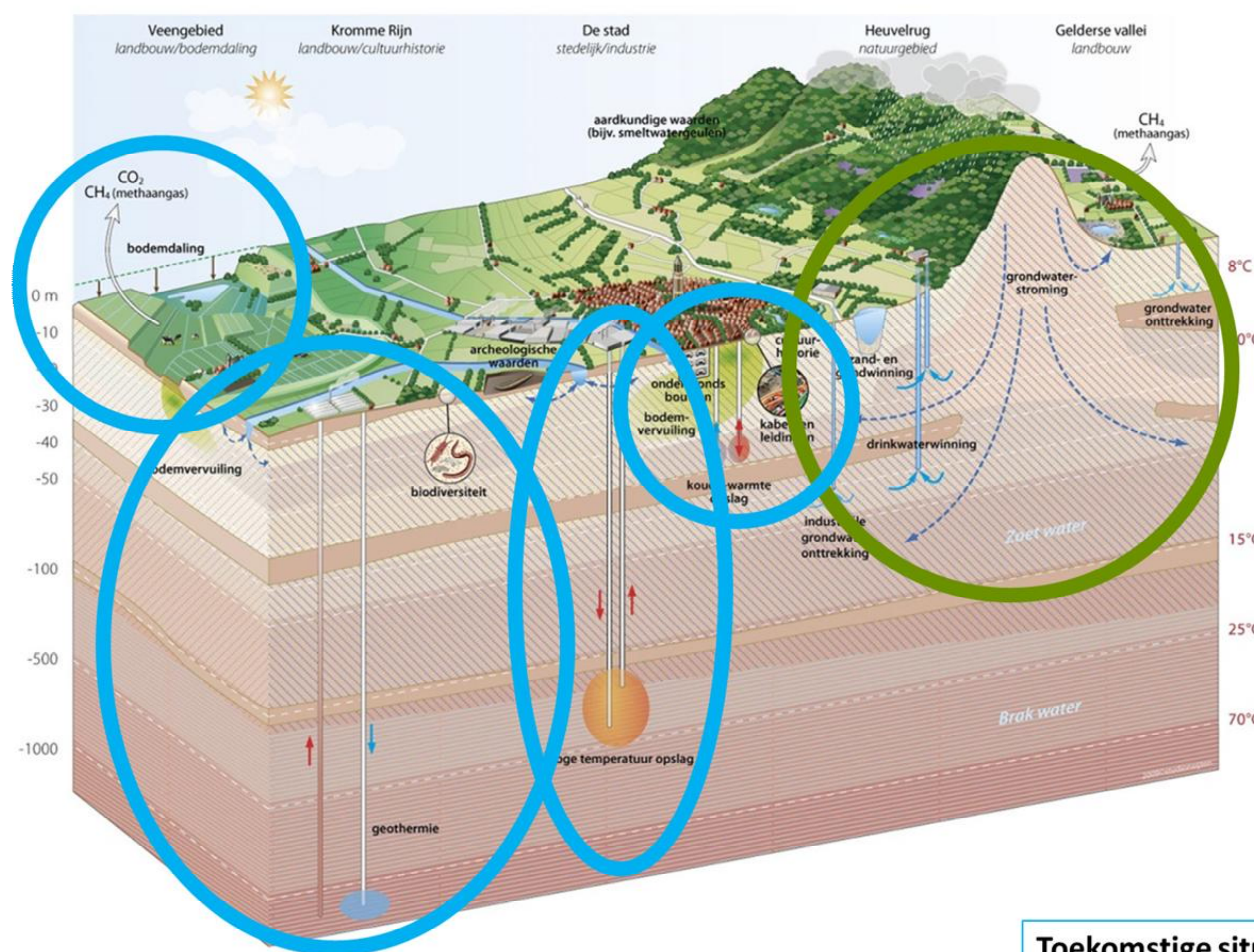
Knelpunten die duurzaam handelen in de weg staan naast gebrek aan bewustzijn en kennis zijn regelgeving en financiële knelpunten door hoge grondprijzen, druk vanuit de keten en produceren voor de wereldmarkt. Beleid kan faciliteren met stimuleren, coördineren en investeren in kennisontwikkeling en overdracht en hulp bij bewustwording, maar ook via aanpassen van regelgeving. Dit vraagt om goede vraagarticulatie en specifiek maken van de vragen en behoefte van boeren.

Oplossingen zijn te vinden in het creëren van *bewustzijn*, bijvoorbeeld door een bewustwordingscampagne waarbij ook de keten meedoet maar ook een bodempaspoort of paspoort dat de wijze van productie laat zien kan bijdragen aan bewustwording bij boeren, de keten en consumenten. *Kennisontwikkeling* en overdracht en de ontwikkeling van nieuwe technieken waaraan niet alleen de overheid, maar ook de keten meebetaalt als onderdeel van MVO helpt bij implementatie van bewust en duurzaam bodembeheer. *Aanpassingen in pachtvoorwaarden en het creëren van (financiële) ruimte* voor overgang naar duurzaam bodembeheer (zoals gedemonstreerd in de presentatie van Dick van den Oever), nieuwe verdienmodellen en true pricing helpen bij de uitvoering en overgang naar duurzame landbouw. Hierbij moet onderscheid worden gemaakt in boeren die er relatief goed voorstaan en mee kunnen doen aan experimenten en boeren die “onder water staan”. Voor de laatste groep is extra inspanning nodig om hen mee te nemen en om een transitieperiode mogelijk te maken. Nieuwe verdienmodellen zijn te realiseren door aan te tonen waar *de meerwaarde van duurzaam bodemgebruik voor andere stakeholders* zit. Deze zijn te vinden in de SDGs waar duurzaam bodembeheer aan bijdraagt. Zo kan de boer gecompenseerd worden. Denk aan een eerlijke prijs voor een eerlijk product en een eerlijke prijs voor een “oneerlijk” product (belasting), certificaten voor duurzaam beheer en CO₂-punten of -credits. Hierbij is het essentieel dat de keten meedoet.

De rol van bodem en ondergrond bij de provincie Marleen Simhoffer (provincie Utrecht)

In deze parallelle sessie is doorgesproken over de presentatie van Saskia van Gool. Daarbij zijn de onderstaande punten besproken:

- Een aantal deelnemers haalde uit de presentatie dat de provincie alleen inzet op drinkwater, terwijl er zoveel andere functies behoefte hebben aan ondergrondse ruimte. Marleen Simhoffer van de provincie verduidelijkt dat de provincie een blijvende taak houdt in het beschermen van het grondwater voor drinkwaterbereiding, maar dat de provincie ook inzet op andere functies (zie figuur uit de presentatie en vooral de blauwe bollen). De provincies en de stakeholders hebben geconstateerd dat dit lastig is aan de hand van generieke regels, vanuit één organisatie. Om die reden zullen gebiedstrajecten starten waarin, met meerdere belanghebbenden in het gebied, wordt gekeken naar bodem en grondwater, naar maatschappelijke opgaven en naar verschillende ondergrondse functies. Marco Vergeer vult aan dat de internationale afspraken juist aanzetten tot een optimale afweging tussen meerdere SDGs/opgaven. De bodem speelt daarin een belangrijke rol, want een fors aantal SDGs heeft de bodem nodig om tot resultaat te komen.

- De deelnemers verwachten dat de provincie, in haar beleid voor bodem en grondwater, te maken heeft met de SDGs:

SDG17 staat voor samenwerking (partnerschap creëren) en SDG15 voor herstel van bodem en land. Alle andere SDGs zijn gebaat bij samenwerken aan land- en bodemherstel. De deelnemers drukken de provincie op het hart om te streven naar samenhang tussen de SDGs en de opgaven, zeker richting de totstandkoming van de Omgevingsvisie.

- Eén van de deelnemers noemt een eenvoudig voorbeeld: het toepassen van kunstmest op sportvelden. Dit voorbeeld brengt een aantal zaken in beeld: 1) binnen de overheid wordt nog vaak gewerkt in kolommen/eilanden, waarbij verschillende afdelingen tegenstrijdige zaken doen. De deelnemers komen tot de conclusie dat de overheden deze eilanden moet gaan verbinden en dat de Omgevingswet én de SDGs daarin goede motieven bieden. En 2) de overheid is vaak zelf eigenaar van sportvelden en zou, door bewust beheer van de eigen grond, het goede voorbeeld kunnen geven.
- Een belangrijk aspect in het gesprek was de zichtbaarheid van de bodem. De bodem kun je in beeld brengen op meerdere manieren. Op de eerste plaats door het als een 3D te presenteren. Ten tweede om de bijdrage van de bodem aan de SDGs uit te drukken. De deelnemers constateren dat er een meettraject nodig is om a) gegevens te verzamelen, b) de gegevens om te zetten naar informatie voor beleidsvoering en 3) deze informatie presentabel te maken voor het grote publiek. Met name die laatste stap wordt nog weleens vergeten, maar is cruciaal om het grote publiek te informeren. Bovendien, de deelnemers wijzen daar andermaal op, kun je daarmee ook besluitvoorbereiders en ruimtelijke ordenaars informeren. Want: hebben zij in beeld wat de impact is van het bouwen van 70.000 woningen op slappe bodem?
- De deelnemers adviseren de provincie om de zichtbaarheid van bodem te koppelen aan de SDGs. Dat maakt doelen concreet en maakt het mogelijk om verandering/verbetering zichtbaar te maken.
- De vorige punten leidde tot iets anders: de bodem is een asset met een waarde. Vooral die waarde en het behouden van die waarde is voor het grote publiek niet inzichtelijk. Daarmee kom het 'beschadigen' van de bodem, door onhandig of teveel bodemgebruik in beeld. Want nu is het zo dat gebruikers de bodem vrijwel gratis gebruiken (ook als deze niet onder hun perceel ligt) en dat de kosten worden afgewenteld op de samenleving. Wat zijn de werkelijke kosten van een product en hoe verhoudt zich dat de prijs in de winkel (true costs)?
- De deelnemers adviseren de provincie om andere stakeholders te betrekken. Vakmensen zoals hoveniers en aannemers maar ook burgers kunnen in praktijksituaties andere, duurzame keuzes maken. Maar dan moeten ze het wel weten, moet er ruimte zijn voor innovatie (en stimulans daartoe) en moeten alternatieven beschikbaar zijn. Faciliteer (klein) initiatief tot bodemherstel! Prikkel!
- Ten aanzien van de communicatie ligt er een mooie uitdaging. We hebben sterke oneliners en nieuwe taal nodig ("Grondwater is het nieuwe gas"), we zullen dichterbij burgers en bedrijven moeten opereren. Wat willen mensen, hoe kunnen we hun gedrag veranderen? Hoe brengen we het bodemperspectief zo aantrekkelijk, dat het gaat worden toegepast? Dat helpt de bodem, dat helpt al die SDGs.

Groene infrastructuur Co Molenaar (RWS)

Met groene infrastructuur bedoelen we het scala aan mogelijke aanpassingen om infrastructuur groener en duurzamer te maken. Het gaat hierbij om alle vormen van infrastructuur; dus niet alleen wegen maar ook vaarwegen, kabels en leidingen. Meervoudig landgebruik wordt steeds belangrijker, zeker in relatie tot de SDGs. Meervoudig landgebruik dwingt wel tot het maken slimme afwegingen en slimme functiecombinaties. Een aantal belangrijke conclusies en discussiepunten:

- Groene infrastructuur is een breed begrip en is daarmee te koppelen aan veel verschillende SDGs:

- De bodem heeft vele rollen en vervult vele functies in relatie tot infrastructuur. Op de korte termijn zijn er veel mogelijke acties die geïmplementeerd kunnen worden in de planvorming. Hierbij is wegzekerheid belangrijk – het moet blijven functioneren en de weg kan niet ieder jaar worden opengebroken.
- Naast de fysieke eigenschappen van de bodem (die zorgen voor o.a. draagvermogen, verdichting en bodemdaling) heeft de bodem een belangrijke opslagfunctie voor water, energie, CO₂ en ondergrondse infrastructuur. De bodem heeft ook een zuiverende en bufferende functie.
- Bij de handelingsperspectieven werden zowel concrete maatregelen als procesgerichte handelingsperspectieven benoemd. Vooral in het proces is nog veel ruimte voor aanpassingen. wetgeving zorgt ervoor dat niet alle innovaties (gemakkelijk) geïmplementeerd kunnen worden. Daarnaast zouden overheden er goed aan doen om meer lange-termijn investeringen te doen (i.p.v. jaarlijkse budgetten). Het beheer en onderhoud moet anders worden ingestoken. Meer groene infrastructuur betekent vaak meer beheer en onderhoud; dit kan bijvoorbeeld worden gedaan door mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Wanneer contractvorming wordt aangepast, biedt dit meer ruimte voor implementatie van innovatieve maatregelen.
- Een nieuw inzicht voor een langere termijn handelingsperspectief: door het veranderende gebruik van infrastructuur (e.g. delen van auto's en andere vormen van vervoer) kan het zijn dat op sommige locaties het gebruik van de infrastructuur afneemt. Dit kan leiden tot een afname van de hoeveelheid infrastructuur; wat de bodem beschikbaar maakt voor andere functies.

Bij de communicatie werden allerlei suggesties genoemd. Duidelijke en eerlijke communicatie is belangrijk, over zowel goede als slechte voorbeelden en niet in jargon. De informatie moet voor iedereen bereikbaar en begrijpelijk zijn. Visuele informatie maakt de boodschap duidelijker. Qua doelgroep is het belangrijk communicatie te richten aan de mensen die de bodem nog niet zo goed kennen. Een populair aanspreekpunt (zoals een BNeR) kan hierbij helpen.

Keuzes in het veenweidegebied Saskia Keesstra (WUR)

In het veenweidegebied bestaan verschillende ambities. Spelers zijn gemeente, provincie, waterschap, boeren, inwoners, natuurbeheerders, recreanten... Aan de ene kant willen de spelers de landbouwfunctie behouden als economische drager, maar ook recreatie en natuurwaarden bevorderen. Hoe kunnen we deze functies in het gebied combineren, waar mogelijk meerwaarde creëren in termen van invullen van de SDGs en welke rol speelt bodem en ondergrond daarbij? De dilemma's die besproken zijn:

- Veel landbouwbedrijven stoppen ermee omdat er geen opvolging is. De opvolger van deze functie kan recreatie & toerisme zijn, of zonneweide, of natuur of woningbouw. Welke handelingsperspectieven zijn er en wat betekent dit voor het gebied?
- Landbouw betekent grondwaterstand verlagen, waardoor meer veen wordt verbrand en de bodem zakt. We pompen onszelf omlaag. (Te) hoge kosten voor waterbeheer. Het gebied wordt minder klimaat-robust. Bij verbranding veen komt CO₂ vrij: negatief effect op klimaatverandering
- Verdwijnen van het veen heeft effect op (natte)natuur / verdwijnen / veranderen landschapsbeeld (laagveen) wat juist belangrijk is voor de aantrekkelijkheid van het gebied. Ook werd gesproken over of dit erg is op lange termijn. Als het veen weg is, is de opvolger misschien ook prima. En je houdt niet een duur cultuurlandschap in stand.
- Verlagen grondwaterstanden zorgt voor bodemdaling in een groter gebied. Ook zijn er effecten op infrastructuur en stedelijk gebied (schade aan huizen, infrastructuur, wateroverlast).

Er moet een visie komen¹ op wat we willen met deze gebieden. Waar gaan we naar toe en welke incentives hebben stakeholders om te veranderen naar een nieuw gebruik? Er zijn verschillende SDGs bij dit vraagstuk betrokken:

Bij het uitwerken van het handelingsperspectief is gekeken naar een aantal landgebruiksopties (hiertussen zijn ook combinaties te bedenken) en hoe deze bij kunnen dragen aan de SDG's.

optie		Heeft relatie met SDGs
A	nationaal park Groene Hart of Blauwe hart. Al dan niet met (drijvende) woningen in de luxesector om het beheer van het gebied te bekostigen. Je kunt het groene hart als verblijfgebied ook inzetten als trekker voor hoogwaardige economie.	3, 9, 13, 15
B	Andere vormen van landbouw: waterminnende landbouw, visteelt	2, 8, 12, 13,15
C	Recreatie en / of natuurontwikkeling	3, 8, 9, 13,15
D	Alle veen laten verdwijnen (dijk eromheen) en inzetten voor hoogwaardige landbouw	2, 8, (13 en 15 in negatieve zin)

In de verdere discussie is met name gekeken hoe we hierover communiceren. De punten “wat is duurzaam” en “het moet betaalbaar blijven” kwamen hierbij telkens terug. Dit zal ook per veenweidegebied verschillen. De situatie verschilt tussen bijvoorbeeld het groene hart en de Friese veenweide gebieden. De input vanuit het stedelijke gebied zal voor bijvoorbeeld het groene hart belangrijk zijn, omdat het Groene Hart een belangrijke rol in termen van recreatie en waarde vanuit groen en blauw heeft voor de stad. Conclusie is: “business as usual” is geen optie op lange termijn. De stakeholders moeten hierover een goede discussie kunnen voeren.

De beschreven “flipovers” van de sessies vind u in bijlage A.

Afsluiting

Patrick Hageman vroeg de groepen naar de meest opvallende punten van de parallelle discussies. Opvallend was dat de uitdaging niet sectoraal maar in een breder verband wordt gezien. Hoe kunnen we een andere taal spreken om het bodembelang in breder belang in te brengen? Ook werd een interessant voorbeeld uit de discussie gegeven over duurzame chocolade: als consument vinden we het leuk om iets te doen voor iemand die heel ver weg woont. Dat zou je ook voor je boeren moeten doen. Iemand uit de zaal gaf aan dat het opvallend is dat er heel veel interpretatieruimte is om zaken aan de SDGs te relateren. Met veel fantasie kun je er alle kanten mee op. Dat is een sterkte en een zwakte. Daarbij werd aangevuld: Als je een keuze maakt voor een bepaald soort landgebruik of -beheer dan kies je duidelijk voor bepaalde SDGs juist wel of niet. Met de SDGs kun je beredeneren waarom een bepaald soort landbouw niet duurzaam is en hoe kun je eraan werken om het duurzaam te maken. Uitdagingen zijn nog om data bij elkaar brengen tot een totaalplaatje en te ontsluiten. En om de bijdrage van de bodem goed en gemakkelijk te communiceren. De technenuten hebben heel makkelijk de technische oplossing, maar als je de natuur voor je wil laten werken, dan is dat lastiger uit te leggen. Daardoor wordt vaak voor de technische oplossing gekozen. Hoe kunnen we ons verhaal versterken?

¹ Dit is ook in gang gezet met het opstellen voor veenweidevisies

Ook werd als uitdaging genoemd dat veel boeren in een catch22situatie zitten. Veel oplossingen zitten in het economische vlak. We vergeten daarbij om te kijken naar wie nog meer een oplossing kan bieden... daar zit een hobbel. We moeten naar andere manieren van waardecreatie en dan ook zachte waarden meenemen. In aansluiting daarop werd nog genoemd dat bij overheden bij ruimtelijk ontwikkelingen bodem te laat wordt meegenomen. Misschien kan de omgevingswet daarbij helpen. Daar is een cultuurverandering bij nodig.

Patrick Hageman beëindigde de bijeenkomst af door de deelnemers te vragen om de acties en de overgebleven vragen die de deelnemers naar aanleiding van deze bijeenkomst gaan oppakken / hebben te noteren. Deze werden op appeltjes opgeschreven en op een boom geplakt, waarbij het laaghangend fruit en de wat verder liggende acties in beeld kwamen. Diverse benoemde acties en vragen richtten zich op bewustwording en communicatie (intern en extern). Ook werden een aantal acties en vragen benoemd rond het leggen van verbindingen met partijen, (bestaande) initiatieven en activiteiten. En een aantal acties en vragen zijn gericht op het verder uitwerken van duurzaam bodemgebruik en -beheer als instrument voor de SDGs en andersom. Alle vragen en acties vindt u in Bijlage B.

De middag werd afgesloten met een borrel, aangeboden door de provincie Utrecht.

Kernteam Platform bodembeheer

www.platformbodembeheer.nl @bodembeheer

PBB@expertisebodemenundergrond.nl

Alle presentaties van de middagen zijn te vinden in het digitale archief van het Platform Bodembeheer:
<http://www.expertisebodemenundergrond.nl/1119>.

Bijlage A

Beschreven flipovers uit de parallelle sessies zijn hieronder weergegeven

Casus Veenweide Gebied

Dilemma's + wonen

Welke SDGs zijn van belang?
Geef prioriteit aan met welke SDG's we deze de top gaan

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Waarom landbouw in Veenweide gebied?
 waarom veenweide gebied nodig → cultuurlandschap
 → identiteit, toekomst perspectief
 → is het niet overgewaardeerd?

Hoe houden de boeren/landeigenaren een economisch perspectief
 Welke incentive krijgt de boer om te veranderen
 Bij geen opvolging: verschillende handelingsperspectieven definiëren
 → welke parameters bepalen deze keuze?
 CO₂ uitstoot

Keuzes maken
 → recreatie
 → natuur
 → nattere landbouw
 → wonen
 Hoe motiveer je boeren om te veranderen?

oplangere ^{bodem} termijn ^{grondwater} te veel om veenweide in stand te houden.
 Huidig beheer sowieso niet houdbaar.

Waterschap + provincies sturen

Woningbouw: combi met
 → waterminnende landbouw
 → recreatie
 → ~~nat~~

- input uit stedelijke omgeving
 → meer waarde van groen/blauw hart voor steden
 - met de gebruikers in het gebied. ^{lijft gebied}

- moet betaalbaar blijven
 - wat is duurzaam?
 - Business as usual is géén optie!

Groene Hart
 Friese veenweide gebieden } ANDERE OPLOSSINGEN

Andere vormen van landbouw
 B → waterminnende landbouw
 → viskeelt
 C → recreatie
 → natuurontwikkeling

richtlijnen/schema/waarde voor duurzaam landbeheer
 (milieu credits) certificaat

D: alle veen laten verdwijnen
 → dijk eromheen
 → hoogwaardige landbouw

wonen in het groene hart → ^{luxueus beperkt} wonen aan het water ^(geld voor natuurontwikkeling)

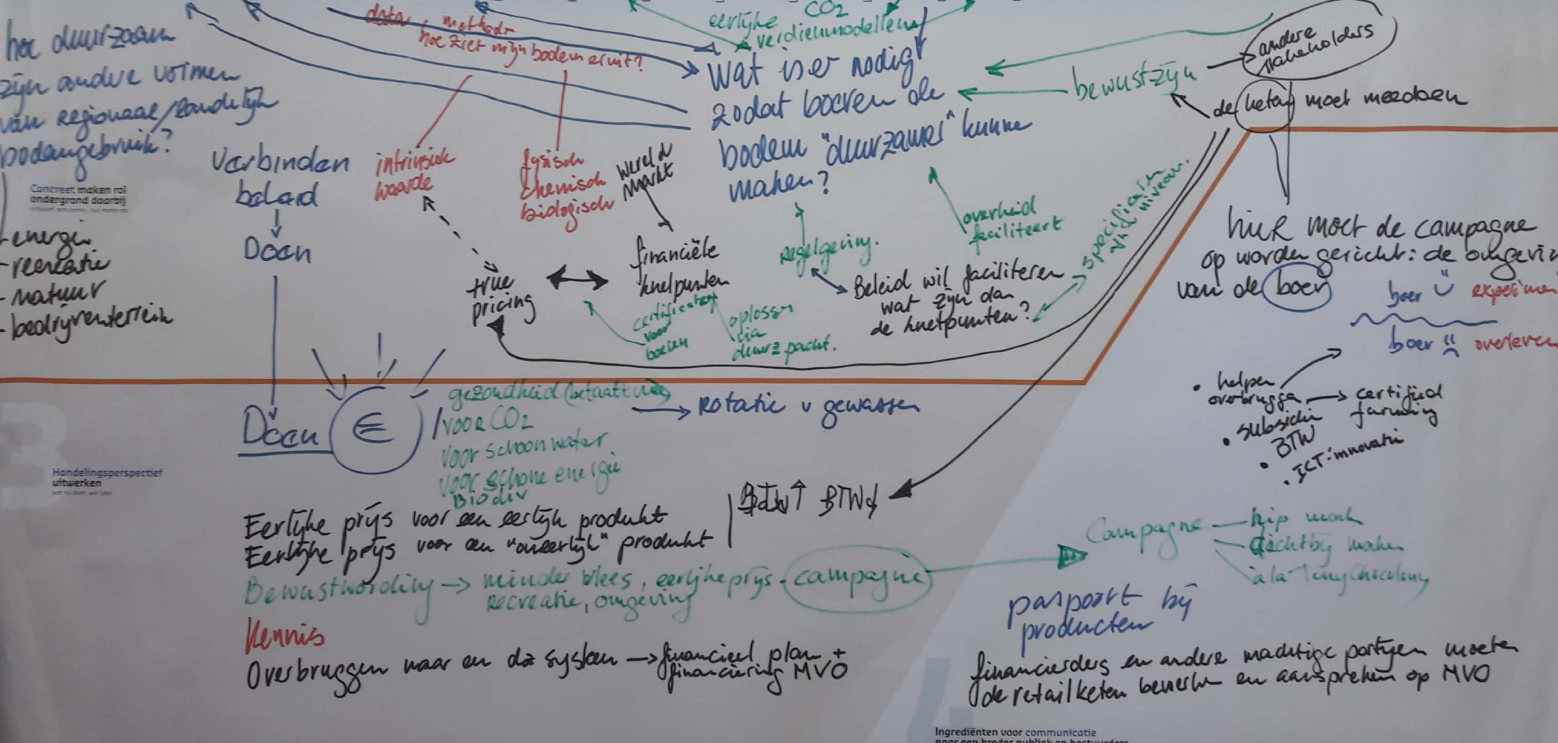
A nationaal park ^{van} Groene Hart met woningbouw? = ^{moesie achtertuin} BLAUWE drijvende

Ingrediënten voor communicatie naar een breder publiek en bestuurders

Welke SDGs zijn van belang?

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Casus Provincie Utrecht

Welke SDGs zijn van belang?
Kopie van de kaart van de SDGs uit de 17e bijlage

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Samenhang
Speerpunten benoemen
Eikanden binnen de overheid verbinden
Terrein eigenaars betrekken
Naast bescherming...
→ gelijkwaardig benutten

Leijzen richting Omgevingsvisie + uitvoering
partnerschap creëren
wie stu ik in het kerachenveld?
verbalig maken van samenhang (verbinden)

Duurzaam gebruik en beheer
Bedrijven stimuleren tot innovatie
Bodemverbetering nodig → helpt

proov. van de toekomst
Bodem zien als een asset
→ welke waarde heeft bodem + functies
RO vanuit bodemperspectief
7000 woningen op sloppe bodem
Monitor kwaliteit van bodem + grondwater

moden kunnen

Strak verhaal (in taal v/d partner)

"grondwater = nieuwe gas"
→ sterke one-liners

Continuïteit communicatie
Dit bij de burger?

Bodemperspectief bij andere werkvelden
Bestuurders

Wie beïnvloedt wie?

Wat willen mensen?

Impact ruimtelijke ontwikkeling op SDGs

Kunst mest verbieden (Sportvelden)

Wat zijn je verontreinigingsbronnen?
- inktal rivierwater
- landbouw
Actief verbeelden vitaliteit van de bodem (hergebruik, veiligheid, biodiversiteit)

Afwenteling op samenleving in beeld brengen (weerkelijke kosten) met de juiste impact SMART

Zichtbaar maken (t koppelen aan SDGs)
Kennis ontsluiten en ontwikkelen

Mak je doen concreet? Meetbaar Toelbaar

Andere disciplines!
- aannemers
- hoveniers
- markt
- buro's

Alternatieven bieden
Faciliteren (klein) initiatief

Bodemboven
(hergebruik, veiligheid, biodiversiteit)

Probleem hou bodem → impact, koppeling acceptatie.

Ingrediënten voor communicatie naar een breder publiek en bestuurders

Concreet maken rol ondergrond daarbij

Handelingsperspectief uitwerken

Bijdrage bodem aan grote opgaven zichtbaar maken

Gebied, zonder algemene regels

Casus Groene Infrastructuur.

Welke SDGs zijn van belang?

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

opslag functie water/energie / ruimte functie voor aan nabiele / leid-ge-prikkel ruimte
 CO₂
 biodiversiteit bodemleven
 bodemdaling
 vruchtbaarheid v. bodem (biomassa)
 klimaat adaptieve gewassen
 draagvermogen
 sediment
 bagger
 zuiverend vermogen
 bufferend vermogen
 grondwater
 hergebruik grondstof

Concreet maken rol ondergrond daarbij

rol van water & CO₂ in bodembeheer
 Handlingsperspectief uitwerken met rol van water

weggevoerd op de ondergrond
 adaptieve maatregelen
 proces anders organiseren
 honey highway
 green deal in transitie
 volgende toelating
 demo / experimenteer ruimte
 koppeling aanleg en onderhoud wege-
 contract vorming aanpassen
 rain proof of dam
 asfalt vervangen door straatstelsel / open
 budgetten / investeringen
 afkoppeling water in riool
 oeververgroening
 maar ondergrond in infra
 meer boven elkaar dan naast / verbinding

identificeer belanghebbenden en beslissers
 gebruik voorbeelden en beslissers
 website voor public ideeën: goed en slecht
 goede waarde bodem/water systeem
 financiële prikkels
 geen jaargon - populistisch/aansprekend
 niet bodemkundige - ambassadeur(s)
 bereiken: ambassadeurs, uitvoerders, adviseurs
 bestuurders
 x NBO's
 → visueel infographic

Ingrediënten voor communicatie naar een breder publiek en bestuurders

Bijlage B acties en vragen

De vragen zijn in het rood en acties in het groen weergegeven. Daar waar namen zijn genoteerd kunnen deze mensen benaderd worden tav hun actie of vraag. Een aantal vragen worden al beantwoord in de acties die eronder staan, een aantal vragen nog niet. Deze vragen en acties kunnen als startpunt dienen om vorm te geven aan de “community” die de rol van bodem en ondergrond aan de SDGs concreet wil gaan maken.

Diverse benoemde acties en vragen richtten zich op bewustwording en communicatie (intern en extern):

- Kunnen bestuurders ook bewust worden gemaakt van de SDG's?
- Waarom zou “de burger” zich verdiepen in de bodem?
- Hoe kan mijn organisatie een koppeling leggen met de SDG's en hoe communiceren wij daarover? (Tessa Verschoor, Tauw)
- Wat moet ik in de ambitiebrief voor de kamer over bodem zetten? (Margot de Cleen, RWS)
- Waar kan ik de NL doelen vinden t.a.v. SDG's? (Joost Martens, gem Rotterdam) →zie bijvoorbeeld <https://www.sdgcharter.nl/> en <http://www.sdg nederland.nl/>
- Hoe vertel ik het brede bodemverhaal zo optimistisch en positief dat burgers, ambtenaren, bedrijven enz er niet omheen kunnen en willen om te betrekken in hun ruimtelijke plannen en ontwikkelingen.
- Hoe gaan we de bodem aantrekkelijker en creatiever communiceren in relatie tot de SDG's en duurzaamheidsdoelstellingen?
- Al 30 jaar behoefte aan een pakkende elevator pitch over de betekenis van de bodem voor de samenleving.
- Wie wil er mee doen aan de campagne over bewustwording vergroten?
- Bewustwordingscampagne “Bodem is de basis van jouw welzijn” (Margot de Cleen, RWS).
- Campagne bewustwording waarde/belang bodem aan SDG.
- Samen met Co Molenaar overleg plannen hoe we dit kunnen uitdragen.
- Kennis meenemen in presentaties, meer overleg overheid.
- Voortaan de term SDG vaker hanteren als het gaat om uitleg van bodemgerelateerde zaken (Frank Swartjes, RIVM)
- Bodem SDG's onder de aandacht brengen bij collega's en in projecten om daarmee bodem intern meer op de kaart te zetten.
- Ik ga deze middag de SDG's binnen TTE uitdragen (Theo Bassink, TTE)
- De SDG's gebruiken om Bodem beter op de kaart te krijgen, eerst eens intern RIVM.
- Wat ga ik doen? Ik ga me inzetten om een open bodem te promoten door familie, vrienden en kennissen ervan te overtuigen dat een tegel minder in de tuin echt helpt voor waterberging, biodiversiteit en tegen hittestress.

Ook werden een aantal acties en vragen benoemd rond het leggen van verbindingen met partijen, (bestaande) initiatieven en activiteiten

- Geen vraag wel een zorg er wordt te veel over stakeholders gepraat in plaats van met. (Theo Bussink)
- Graag meer ondernemers erbij betrekken
- Partijen/ stakeholders motiveren om coalitie te ondersteunen met duurzaam bodembeheer Doe mee/join us.
- Hoe kunnen we de diverse organisaties, bedrijven en overheid bewegen tot betere kennisindeling?
- Hoe kan de kennis versnipperde kennis beter worden gedeeld?
- Worden er meer bijeenkomsten zoals dit georganiseerd? SDG's en integraal denken plaatsen omgevingswet ook in een duidelijk perspectief. (Harry van den Oever)
- Actie: Samenwerking zoeken
- Samenwerking zoeken met nieuwe (soorten) partners. Genoeg inspiratie daarvoor op deze bijeenkomst!

- Ik ga mij eens beter verdiepen in de SDG's. Er zijn vele manieren om met duurzaamheid bezig te zijn, maar als iedereen deze van de VN gebruikt is het goed qua communicatie.
- Lid worden van SDG Charter Online community voor NL activiteiten (www.SDGcharter.nl).
- Bodembattle voor studenten en Young professionals. (Saskia Keesstra, WUR)
- Actie: contact ASR, besprokene terugkoppelen aan NEN milieu & maatschappij om zo de verbindingen te zoeken tussen verschillende onderwerpen & gebieden. (Ted den Heijer, NEN)
- Koppeling leggen tussen SDG's en afwegings kader dat wij (SURF-nl) hebben voor de afweging van sanering en ontwikkeling (Tessa Verschoor)
- Onderzoeken hoe SDG's gekoppeld kunnen worden aan het ontwikkelen bodembeleid: assetmanagement in Rotterdam. (Joost Martens, Gemeente Rotterdam)
- Ik zal de SDG's expliciet gaan gebruiken bij keuzes en EMVI (aanbesteden)
- Bodemvraagstukken meer koppelen aan andere SDG doelen (binnen omgevingsvisies).

En een aantal acties en vragen zijn gericht op het verder uitwerken van duurzaam bodemgebruik en –beheer als instrument voor de SDGs en andersom

- Vaak heb ik gehoord dat normen/kennis/certificaten en verbindingen kansen bieden. Hoe kan men hierbij helpen? (Ted den Heijer, NEN).
- Startpunt input bodem/landsgebruik in plannings- en beleidsproces.
- Hoe kunnen we d.m.v. technologie (bv digitaal paspoort product) bewustwording creëren over de waardeketen van producten en daarbij het aspect (effect op) bodem betrekken.
- Er zijn inzichten in welke mate aan de SDG's wordt bijgedragen bij keuzemogelijkheden (meetbaar maken).
- Hoe “betalen” voor ecosysteemdiensten uit de bodem?
- Is het eigenlijk fysiek mogelijk om alle SDG's tegelijk te vervullen?
- Hoe krijg je partijen rondom boer mee in financiering/faciliteren duurzame bodem maatregel.
- Meer overleg voeren met de overheid omtrent bodemkwaliteitseisen/voorwaarden, kansen uitvoerbaarheid en beleid.
- Bodem nadrukkelijker meenemen in de discussies over duurzamere landbouw en de voedselketen.
- Partijen rondom boer mee proberen te krijgen in proces om bodem te verduurzamen.
- Concreet maken + indicatoren voor bijdrage ondergrond aan SDG's
- Actie: 1) inzetten op datarevolutie om een meetinstrument te ontwikkelen, 2) zon op dak
- Provinciaal bodembeleid in Brabant met partners uitvoeren via combineren van belangen en resultaten scoren richting SDG's
- Van sectoraal naar integraal werken i.k.v. maatschappelijk opgaven (=SDG's)
- Uitzoeken wat de werkelijke prijs van producten is als het gaat over bodem/mensen en de bereidheid die te betalen is.
- Stop met toepassen van teelaarde in diepe plas (verbeter de overige bodem).
- Uitdragen dat grond van meerdere chemische bodem afhankelijk van kwaliteit gebruikt kan worden.